

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови
і перекладу
факультету сходознавства
Київського національного
лінгвістичного університету

ЛІТЕРАТУРНІ АЛЮЗІЇ АНГЛОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ США ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Являючи собою одну з характеристик текстів і дискурсів різних типів, алюзія привертає увагу фахівців різних галузей філологічного знання, які надають їй різні визначення і тлумачення. Лінгвісти розглядають алюзію не тільки як стилістичний засіб [1; 2], прецедентний феномен [4], а і як маркер інтертекстуальності [2; 3] та форми його вияву [5; 8]. Незважаючи на неабиякий інтерес науковців до феномена алюзії та особливостей її функціонування, ще й дотепер недостатньо вивченими є літературні алюзії англomовного медіадискурсу США та способи їх перекладу українською мовою. Актуальність статті зумовлена інтересом, що зростає, до алюзивно навантажених типів дискурсу, недостатнім вивченням літературних алюзій англomовного медіадискурсу США з огляду на їх переклад українською мовою.

Метою статті є дослідження літературних алюзій, які використовуються в англomовному медіадискурсі США, а також способів їх перекладу українською мовою. Завданнями статті є визначення понять «алюзія», «літературна алюзія», виявлення причин широкого використання літературних алюзій в означеному типі дискурсу та з'ясування способів перекладу цих одиниць українською мовою. Матеріалом статті слугували фрагменти англomовного медіадискурсу США, в яких використовуються літературні алюзії.

Під алюзією, слідом за М.В. Воробйовою, розуміємо «приховане звертання, оформлене словом або фразою, до історичного, літературного, міфологічного, біблійного факту чи факту повсякденного життя, що зустрічається в усному чи писемному мовленні» [1, с. 4]. Алюзію описують також як «символічне/образне/приховане посилання чи натяк» [5, с. 39].

Під літературною алюзією розуміємо посилання чи натяк на певний літературний твір, його фрагмент, назву, персонажів. Широке використання літературних алюзій в англomовному медіадискурсі США, актуалізованому усними та писемними текстами, створеними американськими журналістами, пояснюється їхнім наміром увиразнити представлену інформацію, висловити своє ставлення до неї, користуючись при цьому знайомими для американців літературними образами, всіляко зацікавлюючи та привертаючи їхню увагу до змісту медіатекстів для здійснення впливу на представників американської нації й формування їхньої суспільної думки щодо певних подій, ситуацій, осіб.

Переклад літературних алюзій медіадискурсу США вимагає не тільки знання творів американської та світової літератури. Для ідентифікації та декодування подібних одиниць потрібні також фонові знання, що стосуються створення й рецепції цих творів: біографічних даних їх авторів, часу та епохи їх написання, літературних напрямів, до яких вони належать, тощо. Подібні знання допомагають перекладачам адекватно і зрозуміло передати зміст літературних алюзій іншомовному реципієнтові, що здійснюється також із застосуванням найрізноманітніших способів і прийомів їх перекладу: від калькування, транскодування, лексичних відповідників до експлікації змісту й перекладу за допомогою аналогів. Звернемося до аналізу прикладів використання літературних алюзій у медіадискурсі США та їх перекладу українською мовою:

*White House officials say that Democrats will vote for the bill to prevent its filibuster and pass the legislation. Time will show whether it is **the grapes of froth** or not* [16].

Чиновники Білого дому зазначають, що демократи будуть голосувати за законопроект, щоб запобігти його обструкції та прийняти закон. Час засвідчить, є це **гронами марнослів'я** чи ні.

Указаний приклад свідчить про застосування алюзії *the grapes of froth*, що відсилає адресата до назви відомого реалістичного роману американського письменника Джона Стейнбека «Грона гніву» («*The Grapes of Wrath*», 1939 р.), присвяченому опису боротьби за виживання родини фермера-здольщика Тома Джоуді в часи Великої депресії. Назва роману символізує важкі страждання членів родини та їхню реакцію на світ і події навкруги. Алюзія *the grapes of froth*, що уособлює й підкреслює пустослів'я політиків, перекладається українською мовою за допомогою лексичних відповідників її одиниць. Проаналізуємо інший приклад застосування літературної алюзії в англomовному медіадискурсі США:

*Not everyone knows about **Gatsby** past of this politician* [12].

Не кожен знає про **минуле**, що компрометує цього політика.

У медіадискурсі застосовано алюзивно навантажену власну назву, що відсилає до відомого роману американського письменника Френсіса Скотта Фіцджеральда «Великий Гетсбі» («*The Great Gatsby*», 1925 р.). У романі відображено атмосферу США 20-х років XX століття: економічне зростання й процвітання країни, поява в ній організованої злочинності, що стає одним зі способів накопичення багатства. Роман має трагічну розв'язку, у ньому гинуть люди. Убивають й одного з головних героїв роману Джея Гетсбі. Роман свідчить про розчарування автора в Америці, кризу моралі та людських стосунків у країні тих років.

Зазначимо, що переклад алюзії з указаною власною назвою викликає певні труднощі, оскільки її адекватне передавання іншомовному реципієнтові можливе лише за умов знання перекладачем змісту роману та подій, пов'язаних із Джеймсом Гетсбі, прізвище якого використовується в алюзивній одиниці. Зі змісту роману стає зрозумілим, що Джеймс Гетсбі приховував своє минуле й те, як він став багатою людиною. Саме тому переклад алюзивного засобу здійснено шляхом опису (*минуле, що компрометує*). Наведена алюзивна одиниця використовується в статті про одного з американських політиків сучасності Ангуса Стенлі Кінга (*Angus Stanley King*). Літературні алюзії широко використовуються також у заголовках статей медіадискурсу США, наприклад:

Can We Speak About The Winter Of Our Content [9]?

Чи можемо ми говорити про зиму спокою нашого?

Алюзія, застосована у визначеному заголовку газетної статті, відсилає до назви відомого роману американського прозаїка Джона Стейнбека «*Зима Тривоги Нашої*» («*The Winter of Our Discontent*», 1961 р.). Зазначимо, що це був останній роман автора, а його назва запозичена ним із перших рядків тексту історичної п'єси видатного англійського драматурга В. Шекспіра «Ричард III» (1591 р.): *Now is the winter of our discontent made glorious summer by this sun of York* [7, с. 334] (*Зима тривоги нашої позаду, до нас із сонцем Йорка літо повернулось*). Сюжет роману Джона Стейнбека безпосередньо пов'язаний із його назвою й визначається нею, оскільки в романі описуються тривоги чоловіка та його постійна внутрішня боротьба із самим собою, викликана необхідністю йти на компроміс зі своєю совістю й порядністю заради необхідності фінансово підтримувати свою сім'ю та заробляти гроші нечесним шляхом.

Оскільки алюзивний засіб, що відсилає до назви роману, містить лексему, протилежну за своїм значенням відповідній одиниці в назві роману (заголовок статті: *The Winter Of Our Content* – назва роману: *The Winter of Our Discontent*), переклад цієї лексеми здійснювався її антонімом (*Зима Спокою Нашого – Зима Тривоги Нашої*). Застосування трансформації перестановки слів у назві заголовку статті зумовлено наміром відтворити подібність структурно-семантичної організації перекладеної назви роману в алюзивному засобі, що відсилає до цієї назви. Подібний спосіб перекладу можна вважати аналоговим перекладом.

Алюзивно навантажені заголовки статей медіадискурсу США відсилають адресата не тільки до творів співвітчизників, а й до видатних творів світової літератури, наприклад:

Foreign Policy of Trump: Inferno, Purgatorio or Paradiso [11]?

Зовнішня Політика Трампа: Пекло, Чистилище чи Рай?

Алюзивна одиниця, використана в заголовку статті, присвяченій зовнішній політиці Президента США Дональда Трампа, вказує на італійські назви трьох частин «Божественної комедії» – віршованого роману, написаного видатним італійським поетом доби Відродження Данте Аліг'єрі на початку XIV століття. У поемі він описує свою мандрівку до Бога, що проходить через потойбічні світи: Пекло, Чистилище та Рай. Подорож Данте потойбічними світами дає йому можливість осягнути істину: людина, смертна й безсмертна одночасно, завжди відповідає за своє життя та дії не тільки перед собою й іншими, а й перед Богом.

Використовуючи назви трьох світів із «Божественної комедії» Данте як альтернативні назви для можливих напрямів подальшої зовнішньої політики, яку обере Президент США Дональд Трамп, автор імпліцитно вказує на те, що політик несе відповідальність за обраний напрям не тільки перед співвітчизниками та майбутніми поколіннями США, а й перед Богом. Переклад алюзії здійснювався за допомогою українських лексичних відповідників італійських одиниць, поданих у назві статті: *inferno – пекло, purgatorio – чистилище, paradiso – рай*. Застосування літературної алюзії спостерігаємо й в іншому заголовку статті:

Dotheboys Hall in Brooklyn [10].

Палична дисципліна в Брукліні.

Алюзивна одиниця *Dotheboys Hall* є власною назвою, що відсилає адресата до тексту відомого роману видатного англійського письменника Чарльза Діккенса «*Життя та пригоди Ніколоса Нікльбі*» («*The Life and Adventures of Nicholas Nickleby*», 1839 р.). Роман належить до жанру виховних романів, темою яких є питання психологічного, морального й соціального формування головного героя, проблема вибору ним життєвого шляху, його становлення як особистості. Головним героєм роману Чарльза Діккенса є Ніколас Нікльбі, хлопець, якого після смерті матері відправляють до приватної школи Дозбойс Холл у Йоркширі. У школі панує палична дисципліна, дітей погано годують і жорстоко б'ють за будь-яку провину чи взагалі без неї. Саме в школі Дозбойс Холл Ніколас Нікльбі починає пізнавати реальний світ і його жорстокість. Хоча, врешті-решт, Ніколас Нікльбі знаходить свій шлях у житті й у нього все добре складається, він завжди пам'ятає про паличну дисципліну приватної школи, до якої потрапив у дитинстві.

Зазначимо, що без знання тексту роману неможливо правильно передати зміст алюзивної одиниці та всього заголовка україномовному реципієнтові. Той, хто не читав роман або не пам'ятає його зміст, не зможе зрозуміти, про що саме йдеться в заголовку статті, якщо переклад його власної назви буде здійснено шляхом транскодування. Саме тому переклад аналізованої власної назви з алюзивним навантаженням здійснено шляхом опису: *палична дисципліна*. Застосування подібного способу перекладу не тільки дає змогу відтворити додаткове значення власної назви, набутої нею в тексті роману, до якого вона відсилає, а й сприяє розумінню всього заголовка україномовним реципієнтом.

Літературні алюзії використовуються не тільки в заголовках статей, а й на обкладинках журналів, що привертає увагу адресата до їх ключових публікацій і всього змісту загалом.

Алюзивні одиниці *The Incredible Shrinking President, Russia's Incredible Shrinking Prime Minister* відсилають адресата до назви фантастичного роману «*The Shrinking Man*» («*Шлях вниз*»), написаного відомим американським письменником і сценаристом Річардом Метісоном (1926–2013 pp.), опублікованим у 1956 році. За сюжетом головний персонаж роману Скотт Кері потрапляє під радіоактивні опади та починає несподівано зменшуватися. Спочатку це призводить до глузування з боку його знайомих і друзів, а потім до трагедії в особистому житті героя й загрози його життю. Він відчуває відчуження від власного тіла, від нього відвертаються всі навкруги. Через зменшення він змушений битися з павуками та власною кішкою, що стають для нього грізними ворогами.

За сюжетом роману Річарда Метісона знято два фільми (*The Incredible Shrinking Man*, 1957 р.; *The Incredible Shrinking Woman*, 1981 р.). Саме цей факт дає змогу вважати алюзії, використані на обкладинках американського журналу «*Time*», дводжерельними. Вони застосовуються в журналі для надання характеристики політикам, у яких поступово знижується рейтинг чи відбувається падіння авторитету. Переклад алюзії *The Incredible Shrinking President* (*Неймовірне Зниження Авторитету Президента*) здійснюється не тільки лексичними відповідниками (*incredible* – *неймовірний*, *president* – *президент*), а й застосуванням контекстуальної заміни та заміни частини мови (*shrinking* – *зниження*), а також додаванням лексеми *авторитет*. Використання подібних способів і прийомів перекладу допомагає адекватно передати зміст аналізованої алюзії, адаптувавши одночасно її до норм української мови. За аналогією до українського перекладу назви роману Річарда Метісона («*Шлях вниз*») варіантами перекладу можуть бути також «*Шлях Президенту Вниз*», «*Президентський Шлях Вниз*», що також влучно передають алюзивний зміст аналізованої одиниці. Переклад цієї алюзії передбачає обов'язкове знання джерел її походження та її значення.

Переклад алюзивної одиниці *Russia's Incredible Shrinking Prime Minister* (*Неймовірне Зниження Авторитету Прем'єр-Міністра Росії*) здійснювався нами за аналогією до попередніх прикладів. Для адаптування вказаної алюзії до норм української мови задіяно також лексичну трансформацію перестановки слів (*Russia's ... – ... Росії*). Варіантами перекладу цієї алюзії можуть бути також українські номінативні речення «*Шлях Російського Прем'єр-Міністра Вниз*», «*Шлях Прем'єр-Міністра Росії Вниз*». Зазначимо, що аналізована алюзія використовується не тільки в американському, а й у британському медіадискурсі.

Алюзивна одиниця *The Incredible Shrinking Président* використовується в британському журналі *The Economist* для позначення падіння авторитету французького президента Ніколя Саркозі (колишній президент Франції, перебував на посаді з 16 травня 2007 р. до 15 травня 2012 р.), про що свідчить франкомовне написання слова президент *président*, а також зображення його дружини Карлі Бруні-Саркозі в туфлях на невеликих підборах. Відомо, що низький зріст Ніколя Саркозі й факт його одруження з колишньою моделлю високого зросту, неодноразово ставав причиною глузувань над політиком. На це вказує й обкладинка журналу *The Economist*, що містить статтю про колишнього президента. Комічний ефект посилює також зображення політичного діяча у відомій трикутній Наполеона, що є засобом метафоричного зображення, своєрідної візуалізації «наполеонівських» амбіцій Ніколя Саркозі, який навряд чи зможе повторити досягнення свого великого попередника, незважаючи на їхню спільну рису – невеликий зріст.

Отже, під літературною алюзією розуміємо посилання чи натяк на певний літературний твір, його фрагмент, назву. Літературні алюзії широко використовуються в англomовному медійному дискурсі США. Вони здатні оживлювати медіатексти знайомими образами, привертати увагу до поданої інформації, зацікавлювати адресата. Алюзії літературного походження відсилають його до творів американської та світової літератури, їх назв, персонажів, фрагментів текстів. Подібні алюзії також застосовуються в заголовках газетних і журнальних статей, на обкладинках журналів. Їх переклад здійснюється україномовними відповідниками, калькуванням, шляхом опису, із застосуванням перекладацьких трансформацій. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні інших типів алюзій англomовного медіадискурсу США, з'ясуванні способів їх перекладу українською мовою.

Література:

1. Воробйова М.В. Алюзія в англomовному публіцистичному дискурсі: структура, семантика, функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Херсон, 2011. 20 с.
2. Дронова Е.М. Стилистический прием аллюзии в свете теории интертекстуальности (на материале языка англо-ирланд. драмы первой половины XX в.): автореф. дисс. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Воронеж: ВГУ, 2006. 24 с.
3. Сунько Н.О. Алюзія як маркер інтертекстуальності в англійськомовному газетному заголовку: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2016. 20 с.
4. Тухарели М.Д. Аллюзия в системе художественного произведения: автореф. дисс. ... канд. філол. наук: спец. 10.05.07. Тбилиси, 1984. 28 с.
5. Христенко И.С. К истории термина «аллюзия». Вестник Московского университета. Серия 9 «Филология». Москва: МГУ, 1992. № 4. С. 38–44.
6. Ярема О.Б. Алюзія в текстах британської художньої літератури: лінгвостатистичний аспект (на матеріалі творів модерністів): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т Ю. Федьковича, 2016. 20 с.
7. Garber M. *Shakespeare After All*. N.Y.: Anchor, 2005. 1008 p.
8. Hinds S. *Allusion and Intertext: Dynamics of Appropriation in Roman Poetry*. N.Y.: Cambridge University Press, 1998. 193 p.
9. Can We Speak About The Winter Of Our Content? TIME. 12.05.2015. URL: <https://time.com/5039373/can-we-speak-about-the-winter-of-our-content/?xid=homepage>.
10. Dotheboys Hall In Brooklyn. New York Post. 09.05.2015. URL: https://nypost.com/2015/05/09/Dotheboys_hall_in_Brooklyn.

11. Foreign Policy Of Trump: Inferno, Purgatorio or Paradiso? National Journal. 12.03.2017. URL: <https://www.nationaljournal.com/articles/12/03/2017/Foreign-Policy-of-Trump-Inferno-Purgatorio-or-Paradiso?>
12. Gatsby Past or Gatsby Present. The New York Times Magazine. 12.08.2015. URL: <https://www.nytimes.com/section/magazine/2015/08/12/Gatsby-past-or-Gatsby-Present>.
13. Russia's Incredible Shrinking Prime Minister. TIME. 28.10.2015. URL: <https://time.com/756491/The-Incredible-Shrinking-Prime-Minister/?xid=homepage>.
14. The Incredible Shrinking President. The Economist. 01.03.2012. URL: <https://www.economist.com/blogs/erasmus/2012/03/the-incredible-shrinking-President>.
15. The Incredible Shrinking President. TIME. 15.09.2015. URL: <https://time.com/756239/The-Incredible-Shrinking-President/?xid=homepage>.
16. Will The Democrats Vote For The Tax-reduction Bill? The Wall Street Journal. 08.04.2017. URL: <https://www.wsj.com/articles/will-the-Democrats-vote-for-the-tax-reduction-bill?-511890800>.

Анотація

В. СТАВЦЕВА. ЛІТЕРАТУРНІ АЛЮЗІЇ АНГЛОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ США ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено дослідженню літературних алюзій, що використовуються в англomовного медіадискурсі США. Подається визначення понять «алюзія», «літературна алюзія», встановлюються способи перекладу аналізованих алюзій українською мовою. Переклад алюзивних засобів здійснюється їх україномовними еквівалентами, калькуванням, шляхом опису, за допомогою перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: англomовний медіадискурс, літературна алюзія, способи перекладу, українська мова.

Аннотация

В. СТАВЦЕВА. ЛИТЕРАТУРНЫЕ АЛЛЮЗИИ АНГЛОЯЗЫЧНОГО МЕДИДИСКУРСА США И СПОСОБЫ ИХ ПЕРЕВОДА НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Статья посвящена исследованию литературных аллюзий, которые используются в англоязычном медиадискурсе США. Дается определение понятий «аллюзия», «литературная аллюзия», устанавливаются способы перевода анализированных аллюзий на украинский язык. Перевод аллюзивных средств осуществляется их украиноязычными эквивалентами, калькированием, путем описания, при помощи переводческих трансформаций.

Ключевые слова: англоязычный медиадискурс, литературная аллюзия, способы перевода, украинский язык.

Summary

V. STAVTSEVA. LITERAL ALLUSIONS OF THE ENGLISH MEDIA DISCOURSE OF THE USA AND WAYS OF THEIR TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the investigation of literal allusions used in the English media discourse of the USA. The definitions of notions “allusion”, “literal allusion” are given in the article, ways of translation of analyzed allusions into the Ukrainian language are determined in it. The translation of allusive means is carried out by their Ukrainian equivalents, by calques, descriptively, with the help of translation transformations.

Key words: English media discourse, literal allusion, ways of translation, the Ukrainian language.